

Pukovnik
ŽARKO ŠOTRA

Nacionalno pitanje i odbrana u Titovom vojnom delu

I

Postavlja se pitanje da li je moguće da se Titovo vojno delo celovito sagleda polazeći samo od čisto vojnih kategorija i vojnih zbivanja i služeći se isključivo vojnim istraživačkim instrumentarijem? Odmah treba reći da jedino analitički pristup izučavanju Titovog ukupnog doprinosa teoriji i praksi socijalističke revolucije omogućava sagledavanje Titove uloge kao vojskovođe i stratega narodnooslobodilačkog rata i tvorca koncepcije opštenarodne odbrane. Kao što su oslobodilački rat i ukupna naša vojna misao i praksa nerazdvojno povezani sa socijalističkom revolucijom, odnosno s razvojem našeg društveno-političkog sistema i spoljne politike, tako je i kod Tita nerazdvojno povezano delovanje kao revolucionara, političara i vojnog stratega. Tito nije bio profesionalni vojnik, a bio je jedan od najvećih i najlucidnijih vojskovođa u drugom svetskom ratu. To ne znači da on nije imao i vojna iskustva i znanja neposredno pre ustanka, ali teško bi bilo zamisliti da bi dužnost i zadatke vrhovnog komandanta NOV i POJ u uslovima kakvi su bili u narodnooslobodilačkom ratu 1941. do 1945. godine mogao da obavlja čovek samo vojnog profila i obrazovanja, ma koliko oni bili veliki.

U stvari, Titove osobine marksiste, političara i predvodnika radničke klase i KP Jugoslavije u borbi za socijalno, političko i nacionalno oslobođenje i osobine vojnika marksističkog kova, objedinjene u jednoj ličnosti, date su u sintezi vojskovođe i vojnog mislioca posebnog, nedogmatskog tipa, koji je ostvario originalno vojno delo, u ko-

jem su na najbolji moguć način sintetizovani njegovi politički i vojni pogledi i stavovi u teoriji, i političke i vojne akcije i aktivnosti u revolucionarnoj praksi.

Titova politička i vojna strategija nisu nastale kao sticaj slučajnih okolnosti, pragmatiskog samotoka niti često stihijne borbe masa u predratnoj Jugoslaviji, u ustanku i revoluciji i u socijalističkoj izgradnji. One su proizvod marksističke analize, saznanja i teorijskog uopštavanja društveno-političkog, ekonomskog i vojnog razvoja u svetu, a pre svega u Evropi i u Jugoslaviji, za poslednjih pet decenija. Njegova strategija nastala je u kritičkom stavu prema nasleđenoj revolucionarnoj teoriji i vojnim strategijskim koncepcijama, a dobrim delom i kao negaciji ovih poslednjih. Ta strategija je nastala iz same stvarnosti društveno-istorijskog razvoja u kome je KPJ (SKJ), s Titom na čelu, kao subjekt pripremanja i ostvarivanja revolucionarnih preobražaja u Jugoslaviji poslednjih 45 godina istovremeno i sama deo, organ i pokretački činilac te stvarnosti. I samo pronalaženje i izbor puta i akcije subjektivnih snaga našeg NOR-a, revolucije, socijalističke izgradnje i učvršćivanja nezavisnosti, nerazdvojni su deo istorijskog razvitka.

Tito svoje revolucionarne teorijske i vojnostrategijske poglede stvara izučavanjem dela Marksa, Engelsa, Lenjina, Mao Cedunga, Frunzea, Klauzevica i drugih mislilaca, analizom iskustava prošlih i savremenih ratova i revolucija (od Pariske komune, oktobarske revolucije, revolucionarne i oružane borbe u Kini, do španskog građanskog rata i dr.) i otkrivanjem tendencija društvenih kretanja i razvoja vojno-političke situacije. On je u stanju da izvuče zaključke ne samo o društveno-političkoj suštini fašizma, nego i o vojnostrategijskim principima fašističkih ratnih doktrina. Rukovodstvo KPJ, s Titom na čelu, imalo je sposobnosti da pronalazi i izgrađuje uspešan marksistički teorijski i praktičan prilaz nacionalnom pitanju, političkim, vojnim i drugim pitanjima ustanka, NOR-a i revolucije u krajnje složenim i teškim društveno-istorijskim uslovima. U tome se nalaze odgovori na pitanja: kako i zašto je nemačkoj fašističkoj doktrini munjevitog rata nametnut u Jugoslaviji dugotrajan, iscrpljujući rat; zašto se, umesto neprijateljevog raspirivanja bratoubilačkog rata, rasplamsao i pobedio svenarodni oslobodilački rat; kako je Jugoslavija uspela da izgradi originalan samostalan put socijalističke izgradnje; zašto i kako je Jugoslavija izborila nezavisnu poziciju u međunarodnim odnosima; kako je Jugoslavija postala pokretačka snaga u pokretu nesvrstanosti; i, konačno, kako i zašto je Jugoslavija izgradila svoju autentičnu koncepciju opštenarodne odbrane.

Kao revolucionar i vojnik, Tito povezuje teoriju i praksu, teoriju proverava i neprekidno usavršava u praksi. Revolucionarnost, puteve oslobođenja naroda, veštinu pobednosnog vođenja oslobodilačkog rata i usavršavanja doktrine odbrane uči pre svega iz »živog života«. Budući da se život, društvena, klasna, nacionalna i vojno-politička stvarnost stalno menjaju, ali menja se i pod dejstvom svesne akcije subjektivnog činioca oslobodilačkog rata, revolucije i socijalističke samoupravne izgradnje, onda se mora razvijati i teorijsko saznanje koje objašnjava taj život i tu stvarnost. U stvari, Tito podređuje i teoriju i praksu osnovnim velikim idejama — nacionalnom oslobođenju jugoslovenskih naroda i narodnosti; socijalističkoj revoluciji, pobedi socijalističkih samoupravnih odnosa, očuvanju tekovina tog jedinstvenog društveno-istorijskog procesa, nezavisnosti zemlje, bratstvu i jedinstvu kao svojim velikim idealima, koji su postali — grandiozna dela.

Titov pogled na oružanu borbu kao osnovno sredstvo za ostvarenje ciljeva oslobodilačkog rata i osnovni način suprotstavljanja agresoru u eventualnom ONOR-u proizlazi iz njegovog postupka kao stratega: on sagledava ukupne društveno-istorijske okolnosti, u čijim okvirima se rešavaju društveni sukobi, kombinujući sve relevantne činioce i procese. Sposobnost dijalektičke analize i sinteze omogućila je Titu da rat sagleda kao kompleksnu društvenu pojavu, koja se ispoljava u znatno širim razmerama nego što je oružana borba. Otuda se njegova strategija u najširem smislu izražava ne samo u veštini upravljanja društvenim procesima i sukobima u svim domenima ljudske delatnosti, u klasnom, ekonomskom, nacionalnom, vojnom i drugim, nego i konkretnom revolucionarnom delovanju na te procese u kojima će glavni akteri postati klasa i narodi. To podrazumeva prevashodno delovanje na činioce uslova koji determinišu te procese. Tito je shvatio da je u našem, jugoslovenskom slučaju, nacionalno pitanje, tj. pitanje nacionalne slobode i ravnopravnosti svih jugoslovenskih naroda i narodnosti jedan od odlučujućih činilaca koji utiče na pomenute procese, pa i jedna od bitnih determinanti strategije.

II

Kao što ulogu radničke klase i njene avangarde KPJ u borbi za revolucionarne društvene preobražaje povezuje s borbom za nacionalno oslobođenje i rešavanje nacionalnog pitanja, tako isto pitanje oslobodilačke borbe, a zatim odbrambene sposobnosti socijalističke zemlje, Tito uvek najtešnje povezuje s borbom za bratstvo

i jedinstvo i punu ravnopravnost naroda i narodnosti Jugoslavije. To se jasno može videti iz njegovih stavova ako se pažljivo analiziraju njegovi iskazi u vezi s tim, u svim periodima njegovog revolucionarnog delovanja. Još u proglasu povodom osnivačkog kongresa KP Hrvatske Tito ističe da između interesa radničke klase i interesa nacije ne može biti protivrečnosti. A tu istu misao, samo u novim uslovima, Tito je ponovio i na Desetom kongresu SKJ, tvrdeći da je radnička klasa krvno zainteresovana za punu nacionalnu slobodu svog i svih drugih naroda, a posebno za bratstvo i jedinstvo naroda Jugoslavije.

Stav o jedinstvu klasnih i stvarnih nacionalnih interesa Tito je iskazao i na Petoj zemaljskoj konferenciji KPJ, kada je ukazao na neophodnost da radnička klasa postane vodeća snaga i u borbi za nacionalno oslobođenje naroda Jugoslavije, jer buržoazija nije sposobna da bude bilo kakva pokretačka snaga borbe za slobodu i ravnopravnost naroda i narodnosti u višenacionalnoj zemlji.

Polazeći od tog stava, utemeljenog na spoznaji o suštinskoj povezanosti klasnog i nacionalnog, Tito je izgradnju vojne sile ustanaka i oslobodilačkog rata uvek dovodio u zavisnost od uspeha u borbi za stvaranje bratstva i jedinstva naroda i narodnosti i od razbijanja fašističke politike raspirivanja nacionalnog razdora i bratoubilačkog rata u Jugoslaviji. Tito je to i eksplicitno iskazao u odgovoru na pitanje Ficroja Maklejna: kako je u NOR izgrađena tako velika vojna sila i čime objašnjava to što je postao veliki vojskovođa: »U prvom redu, mi smo imali dovoljno argumenata o potrebi borbe protiv okupatora. Imali smo parole, smjernice, koje su bile jako prihvatljive za mase, kao što su bratstvo i jedinstvo, oslobođenje zemlje od okupatora i druge. A što se tiče same te organizacije, imali smo dosta veliko iskustvo od ranije, dok smo Partiju organizaciono i kadrovski osposobljavali za takve akcije.«¹

Najdublji smisao povezivanja klasnih i nacionalnih interesa, i uzročno-posledične veze i odnose idejno-političkih i nacionalno-oslobodilačkih komponenti političke platforme NOR-a, Tito je utvrdio još 1942. godine, u članku »Nacionalno pitanje u Jugoslaviji u svjetlosti narodnooslobodilačke borbe«, u kojem je analizirao upravo taj odnos klasnog i nacionalnog u sadržini NOR-a i revolucije. U tom članku Tito, između ostalog, kaže: »Današnja narodnooslobodilačka borba i nacionalno pitanje u Jugoslaviji nerazdvojno su vezani. Naša narodnooslobodilačka borba ne bi bila tako uporna i tako uspješna, kada narodi Jugoslavije ne bi u njoj vidjeli, pored pobjede nad fašizmom, i pobjedu nad onim što je bilo za prošlih režima, pobjedu

¹ Tito, Vojna djela, VIZ, Beograd, 1978. godine, knjiga IV, str. 36.

nad onima koji su ugnjetavali i teže daljem ugnjetavanju naroda Jugoslavije. Riječ narodnooslobodilačka borba — bila bi samo jedna fraza, pa čak i prevara, kada ona ne bi, pored opštejugoslovenskog smisla, imala i nacionalni smisao za svaki narod posebice, tj. kada ona ne bi, pored oslobođenja Jugoslavije, značila u isto vrijeme i oslobođenje Hrvata, Slovenaca, Srba, Makedonaca, Arnauta, Muslimana, itd., kada narodnooslobodilačka borba ne bi imala tu sadržinu da zaista nosi slobodu, ravnopravnost i bratstvo svim narodima Jugoslavije. U tome i jeste suština narodnooslobodilačke borbe.«²

Konstatujući činjenicu da jedinstvo borbe za nacionalno i socijalno oslobođenje čini samu suštinu NOR-a, Tito istovremeno analizira uzroke raspada kraljevine Jugoslavije i vidi ih, između ostalog, u nerešenom nacionalnom pitanju. On ukazuje na to da su upravo nacionalna neravnopravnost, mržnja i netrpeljivost, koje su postojale u staroj Jugoslaviji krivicom njenih upravljača iskorišćene od agresora za lakše porobljavanje naroda Jugoslavije. Okupatori su rasepkali Jugoslaviju, stvorili planove i svim silama nastojali da razviju bratoubilačku borbu i istrebe naše narode radi stvaranja »životnog prostora« takozvanoj višoj rasi. Komunistička partija Jugoslavije je, zahvaljujući pravilnoj liniji o nacionalnom pitanju pre rata i u vreme rata, borbom protiv fašizma i nacionalne netrpeljivosti, a za bratstvo i jedinstvo svih naroda i narodnosti, uspela da spreči međusobno istrebljivanje i sejanje nacionalne mržnje i da borbom i krvlju svih naroda i narodnosti stvori bratstvo i jedinstvo kao temelj ravnopravne državne zajednice. »To nije bio lak posao. Tu je trebalo postupiti vrlo taktično, vrlo smišljeno, trebalo je mnogo strpljivosti, mnogo samoprijegara i mnogo upornosti svakog pojedinog borca dok se to postiglo... Ta nacionalna mržnja bila je veliko zlo, protiv koga su se narodi morali u toku rata isto tako uporno boriti kao i protiv svih ostalih neprijatelja.«³

Kada analizira strategiju KPJ u NOR i revoluciji i redosled zadataka koje je ona imala da rešava. Tito često na prvo mesto stavlja stvaranje bratstva i jedinstva naroda i narodnosti Jugoslavije. Tako, na Desetoj konferenciji SK Beograda 17. aprila 1967. godine, rezimirajući zadatke koje je KPJ rešavala u revoluciji i NOR od 1941. do 1945. godine, Tito daje sledeći redosled:

- »1) Pripremanje za rat i vođenje narodnooslobodilačke borbe;
- 2) Realizacija parole bratstva i jedinstva;
- 3) Stvaranje korjena narodne vlasti;
- 4) Likvidacija starog kapitalističkog državnog aparata;

² J. Broz Tito: »Opštenarodna odbrana i društvena samozaštita«, str. 811.

³ Tito, Vojna djela, VIZ Beograd, 1978. godine, knjiga II, str. 64—65.

5) Vraćanje otrgnutih dijelova naše zemlje, odnosno ispravljanje nepravdi koje su učinjene Jugoslaviji poslije prvog svjetskog rata;

6) Rješavanje nacionalnog pitanja u principu, što je našoj zemlji omogućilo da se snažno dalje razvija kao socijalistička zajednica naroda.«⁴

Dakle, odmah posle priprema za rat i vođenja oslobodilačke oružane borbe Tito među šest zadataka stavlja ostvarenje parole bratstva i jedinstva. O tome je govorio i u izjavi »Politici« od 27. novembra 1967. godine, kada je između ostalog, rekao:

»A kad smo počeli borbu, bilo je prirodno da bratstvo i jedinstvo bude zapisano prije svega na našoj zastavi. Da smo to zanemarili, predstavljali bismo skup komunista koji ima neke svoje računice, slijedi tuđe interese i slično. Međutim, mi smo htjeli odmah da budemo sa narodom, da se s njim stopimo i s njim dalje rastemo.« I dalje:

»Ja uvijek podvlačim da je najveća tekovina naše borbe bratstvo i jedinstvo, naročito kada se ima u vidu što je bivša Jugoslavija predstavljala kao država u kojoj su narodi bili međusobno zavađeni i u kojoj je došlo do bratoubilačke borbe.«⁵

Titova politička i vojna strategija NOR sadržala je u sebi temeljno rešavanje nacionalnog pitanja u Jugoslaviji. Po svome programu, ciljevima, organizaciji i akciji, ta strategija je predstavljala veran izraz suverene volje i oružane borbe svih naroda i narodnosti Jugoslavije kao celine i svakog od njih posebno, garantujući njihovo oslobođenje i ravnopravnost u budućoj federativnoj i demokrat-skoj državnoj zajednici. Garanciju takvog razvoja davali su ne samo novi organi narodne vlasti, od mesnih narodnooslobodilačkih odbora do zemaljskih i pokrajinskih antifašističkih veća i AVNOJ-a, nego i stvaranje vojnih jedinica i glavnih štabova NOV i POJ u pojedinim zemljama i pokrajinama, odnosno jedinica naroda i narodnosti koje su se borile protiv okupatora i domaćih izdajnika pod jedinstvenom komandom Vrhovnog štaba.

Odmeravanje ukupnih vrednosti koje je narodnooslobodilački rat dao, Tito čini povezivanjem dva osnovna procesa: oslobođenja i stvaranja ravnopravne zajednice naroda i narodnosti i socijalističkog društvenog preobražaja. S tim u vezi on kaže: »Prvo, Jugoslavija je u tome ratu ujedinjena na jednoj novoj osnovi, na federativnom principu, što je značilo davanje prava svim narodima. Drugo, bratstvo i jedinstvo je učvršćeno u toj borbi. Treće, ostvarena je pro-

⁴ Isto, str. 125.

⁵ Tito u Jajcu, »Borba« od 1. decembra 1973. godine, str. 6.

mjena društvenog sistema za koju su se u toku rata borili naši ljudi.«⁶

Ali, i kad cení opasnosti od spoljnih neprijatelja po nezavisnost socijalističke Jugoslavije i ukazuje na osnovnu snagu na kojoj počiva njena odbrana, Tito najčešće na prvo mesto stavlja bratstvo i jedinstvo naših naroda i narodnosti. Tako u Glini (27. jula 1952) on kaže: »Ima mnogo neprijatelja koji vrebaju na našu zemlju... Jak je taj neprijatelj. Ali ako on zna da su svi narodi Jugoslavije čvrsti kao granitna stijena, onda će mu biti jasno da neće moći da postigne svoj cilj... Nama je potrebno ovo veliko revolucionarno djelo — jedinstvo naših naroda — kao zalog našeg budućeg života, cjelokupnog našeg rada i razvitka naše zemlje.« I dalje: »Mi smo jaki pred čitavim svijetom zato što smo jedinstveni, a ne samo zato što imamo jaku armiju. Istina je, imamo jaku armiju, ali i stara Jugoslavija imala je po broju jaku armiju, pa se ipak raspala kao kula od karata, jer nije bilo jedinstva naroda. Mi smo iskovali to jedinstvo. Nemojte dopustiti da ono slabi, nego ga kujte i dalje jačajte. Produbljujte bratstvo među sobom. Svaki onaj ko unosi nacionalnu mržnju, neprijatelj je našeg sistema... Kod nas ljudi upravljaju sami sobom... svaki narod upravlja sobom, a svi narodi zajedno stoje kao jedna monolitna stijena prema vanjskim pokušajima, prema vanjskim neprijateljima.«⁷

Bratstvo i jedinstvo, odnosno ravnopravnost naroda i narodnosti kao faktor čvrstine jugoslovenskog društva, javlja se, dakle, kao faktor naše odbrambene moći koji omogućava da se u odbrani oslanjamo na vlastite snage, što je bitna pretpostavka nezavisne pozicije u međunarodnoj zajednici. Ima više Titovih iskaza u kojima se o tome govori. Čini se, ipak, da je Tito najrečitije iskazao tu korelaciju u razgovoru s novinarima novembra 1968. godine u Jajcu: »Mislím da je svima vama dobro poznato šta mi mislimo da treba raditi u slučaju agresije, ma sa koje strane ona dolazila. Mi ne bismo nikoga zvali u pomoć, jer imamo dosta sopstvenih snaga koje počivaju na veoma velikom jedinstvu naših naroda, odlučnih da brane svoj suverenitet.«⁸

Iz citiranih stavova jasno proističe da Tito u svojim teorijskim radovima u vezi s pripremanjem i vođenjem oslobodilačkog rata i u vezi s koncipiranom strategijom odbrane nezavisnosti i integriteta samoupravne socijalističke zemlje, unosi i veoma snažno naglašava

⁶ Tito, Vojna djela, VIZ, Beograd 1978. godine, knjiga IV, str. 37.

⁷ Tito, Naprijed, Zagreb 1959. godine, Govori i članci, knjiga VII, str. 145—146.

⁸ Tito, Vojna djela, VIZ Beograd, 1978. godine, knjiga IV, str. 82—83.

elemente: međunacionalne odnose, bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti.

S tim u vezi moglo bi se postaviti pitanje zašto je Tito više nego i jedan drugi vojni strateg i političar povezivao vojne napore u NOR, odnosno odbranu nezavisnosti zemlje s bratstvom i jedinstvom i ravnopravnošću naroda i narodnosti?

Pitanje je kompleksno i suštinske prirode. Naša vojna teorija dala je već neke odgovore na njega, ali se ne bi moglo reći da su oni iscrpni. Stoga smatramo da je uputno posmatrati neke teze kao moguće odgovore koje, ako ništa drugo, mogu da podstaknu raspravu.

1. Tito je duboko sagledao katastrofalne posledice postojanja nacionalnog razdora u staroj državi, koje su se ogledale u brzom aprilskom slomu i međunacionalnoj mržnji koju je okupator vešto raspirivao u bratoubilačku borbu.

2. Kao revolucionar i vojskovođa, Tito je shvatio da oslobodilački rat i odbrana nezavisnosti socijalističke nesvrstane zemlje može da počiva na svesnom i dobrovoljnom učešću svih građana, svakog naroda i narodnosti višenacionalne zajednice samo ako oni u tom vojnom poduhvatu nalaze svoj istorijski i klasno-socijalni i nacionalni interes — pojedinačno i kao celina.

3. Tito je sagledao da autentične interese svake nacije i narodnosti može da tumači, da se za njih bori i ostvaruje samo radnička klasa u savezu sa ostalim radnim slojevima — seljaštvom i inteligencijom, koji čine vojsku u ratu. To implicira istovetnost društvenog bića oružanih snaga i čitave društvene zajednice. To je ono što Tito vrlo često označava kao narodni karakter armije i oružanih snaga u celini.

4. Duboki smisao i sadržina njegove parole bratstva i jedinstva jesu solidarnost i ravnopravnost, svest o sudbinskoj povezanosti, zajedničkim interesima i življenju naših naroda i narodnosti i njihovo političko jedinstvo oko najprogresivnijih revolucionarnih društvenih aktuelnih i istorijskih ciljeva. Ona sadrži ideju o narodu kao subjektu i osnovnom vojnom činiocu u oslobodilačkom i odbrambenom ratu.

5. Višenacionalna zajednica poseduje istorijski nasleđene i novonastale razlike i suprotnosti. One mogu biti prevladavane samo odlučujućom ulogom i revolucionarnom akcijom radničke klase i SKJ i organizovanih socijalističkih snaga svih naroda i narodnosti — u njihovom posebnom i zajedničkom interesu. Tito je sagledao i mogućnost da se spoljna agresivna sila koristi tim razlikama i su-

protnostima za svoju politiku i strategiju, ako radnička klasa i njena avangarda ne ostvare svoju revolucionarnu ulogu.

6. Nastojanje birokratskih i drugih idejno i klasno neprijateljskih snaga da se nametnu naciji ili narodnosti kao jedini tumač, branilac i zastupnik njenih interesa, neizbežno dovodi do deformacija u oblasti društvene nadgradnje i neposrednog ugrožavanja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja, bratstva i jedinstva, integriteta zajednice i njene slobode.

III

I upravo zbog toga što je teren međunacionalnih odnosa pogodan za prodor kontrarevolucionarnih i drugih neprijateljskih snaga na idejnim osnovama nacionalizma, šovinizma i iredentizma, drug Tito je predviđao i mogućnost da naša armija može da bude snaga kojom bi se suprostavilo i unutrašnjoj kontrarevoluciji.

Tito je ukazivao na činjenicu da, uprkos tome što relativno dugo postoji socijalistička vlast i teče proces demokratizacije i decentralizacije, još u Jugoslaviji možemo imati snažne otpore toj vlasti i revolucionarnu situaciju, jer postoji klasni neprijatelj — oni koji nisu za socijalistički razvitak. U tom smislu karakterističan je njegov govor održan u Rudom 22. decembra 1971. godine. Upozoravajući na prodor raznih klasnih neprijateljskih snaga, naročito nacionalizma (koji je, kao što je poznato, u još brutalnijoj formi izbio na Kosovu 1981), on je, između ostalog, rekao: »Naša armija ima u prvom redu zadatak da brani našu zemlju od spoljnih neprijatelja. Ali njena uloga je i u tome da čuva i brani tekovine naše revolucije unutar zemlje, ako bude trebalo. Drukčije ne može da bude. Kažem to iako vjerujem da imamo dovoljno snaga i van Armije da možemo obezbijediti naš miran razvitak i da ne treba da strahujemo od nekih većih ekscesa. Ali ako dođe stani-pani, ako treba braniti naše tekovine, tu je i Armija. To treba svi da znaju.«⁹

Gde je Tito video korene i uzroke kontrarevolucionarnih tendencija i pojava?

Takve tendencije i pojave, prema Titu, izrastaju pre svega iz protivrečnosti koje sobom nosi izgradnja samoupravnog socijalizma dok on još nema dovoljno razvijenu svoju vlastitu materijalnu i društvenu osnovu. Na Desetom kongresu SKJ on je ocenio da naš sistem socijalističkih samoupravnih odnosa još nema takvu osnovu s koje bi skretanje na stranputice, pa i povratak nazad, bili objektivno nemogući. Društvo se nalazi u prelaznom periodu, s protivrečnostima

⁹ Tito, Vojna djela, VIZ Beograd, 1978. godine, knjiga IV, str. 365—378.

iz kojih, ako se ne suzbijaju svesnom i organizovanom akcijom revolucionarnih snaga, mogu lako nastati tendencije i pojave suprotne socijalističkom sadržaju društvenih odnosa.

Opasnost za socijalizam i samoupravljanje predstavljaju tehnokratizam i birokratizam, s nacionalizmom, liberalizmom i dogmatizmom kao svojim ideološkim paravanima. Osnovu tih antisocijalističkih tendencija i pojava Tito vidi u otuđivanju sredstava i funkcija društvene reprodukcije od radnika i u osamostaljivanju, na toj osnovi, različitih centara ekonomske i političke moći. Njih omogućavaju i razne subjektivne slabosti u redovima socijalističkih snaga, a pogoduju im i pojave kao što su karijerizam, liderstvo, grupaška borba za vlast i slično.

Buržoaska ideološka shvatanja narastaju iz tehnokratskih tendencija u našem društvu. Tehnokratizam Tito vidi kao izraz snaga koje teže obnavljanju klasnih odnosa i svođenju radnika na radnu snagu. Tehnokratizam rađa tendencije monopolisanja znanja i stručnosti, teži da reducira nauku, obrazovanje i kulturu isključivo na sredstvo takvog razvoja tehnologije i privrede, koje učvršćuje vladavinu tehnokratsko-upravljačkih vrhova. Zato tehnokratizam širi nevericu u ciljeve i vrednosti revolucije i socijalističkog samoupravljanja, podstičući buržoaska i malograđanska shvatanja, komercijalizam i stihiju.

Etatističko-budžetski odnosi, tehnokratsko-upravljačke tendencije i malograđanska stihija sačinjavaju onaj sklop antisocijalističkih i antisamoupravnih interesa i odnosa koji, u uslovima pasivnosti komunista, rađa pojačano nastupanje buržoasko-liberalističkih ideologija, nacionalnog romantizma i nacionalizma u kulturi. Na toj osnovi nastaju i pojave demagoškog ultraradikalizma i pokušaji obnavljanja birokratsko-dogmatskih shvatanja. Pokazuje se da propovednici neutralnosti i tobožnje slobode stvaranja nisu nimalo neutralni i da su ideološka prethodnica snaga koje nose neslobodu i sputavanje kulturnog stvaralaštva.¹⁰

Napadi antisocijalističkih snaga upereni su u stvari protiv sistema društveno-ekonomskih i političkih odnosa, koji radnicima osiguravaju vlast nad uslovima i rezultatima sopstvenog rada. Sve to da bi se oslabile pozicije radničke klase i revolucionarnih socijalističkih snaga u sistemu državne vlasti i u društvu.

Socijalističko samoupravljanje je u sukobu sa snažnim ostacima etatizma, sa unitarističko-centralističkim tendencijama, sa jačanjem etatizma na republičkim, pokrajinskim i drugim nivoima, zatim sa tehnokratsko-upravljačkim monopolima, čija moć nije mala i uopšte

¹⁰ Tito, Vojna djela, VIZ Beograd, knjiga V, str. 167 i 168.

s praksom odlučivanja mimo radničke klase. Antisocijalističke i antisamoupravne snage u tom sukobu podstiču nacionalizam koji stvara korene i u nekim rukovodećim telima u Savezu komunista. Nacionalizmom se obmanjuju radni ljudi u pogledu prave sadržine društvenih procesa, on vodi ka kontrarevoluciji. Zajedničko obeležje antisocijalističkih snaga je u njihovim nastojanjima da oslabe i obezvrede vodeću ulogu radničke klase i da ospore avangardnu ulogu Saveza komunista u borbi za dalji razvoj socijalističkog samoupravljanja i učvršćenje bratstva, jedinstva i ravnopravnosti naših naroda i narodnosti.

Tehnobirokratske snage doživljavaju promene na liniji jačanja samoupravljanja kao gubitak svojih pozicija. One idu na zaoštavanje međunacionalnih odnosa da bi, oslanjajući se na nacionalizam, skrenule tokove društvenog razvoja na puteve buržoaskog nacionalizma i birokratskog centralizma. Te snage i tendencije opasno potkopavaju temelje čitave zajednice. Na Desetom kongresu SKJ Tito je upozorio da bismo pogrešili ako bismo smatrali da je bitka protiv nacionalizma završena.

Nacionalizam je bio i ostao glavni oblik antisocijalističkog delovanja, zastava pod kojom se okupljaju sve antisamoupravne i reakcionarne snage. Njegovi izvori su u ideologiji i političkim ciljevima ostataka klasnog neprijatelja i drugih reakcionarnih i antisocijalističkih snaga. Oni se nalaze u shvatanjima jednog malograđanskog sloja našeg društva koji, uzmičući pred teškoćama socijalističkog razvoja, traži rešenja za svoje probleme u buržoaskom nacionalizmu. Izvori nacionalizma su i u nekim negativnim pojavama u razvoju društveno-ekonomskih odnosa, u zatvaranju privreda u republičke i pokrajinske granice, u stvaranju birokratsko-tehnokratskih grupa, čije se postojanje i društvena moć zasnivaju na raspolaganju otuđenim sredstvima društvene akumulacije.

Tito u više navrata ukazuje na konkretne unutrašnje opasnosti po integritet i samoupravni socijalistički razvoj Jugoslavije. Evo nekih Titovih stavova s tim u vezi, čije je aktuelno značenje očevidno:

U nekim kulturnim i naučnim institucijama, na univerzitetima i među mladom generacijom postoje oni koji potcenjuju i zaboravljaju tekovine revolucije, neće da vide rezultate socijalističke izgradnje. Deo tih ljudi nesvesno i zbog našeg nedovoljnog učešća u vaspitavanju i objašnjavanju, hteli to oni ili ne, idu nizvodu s klasnim protivnikom.

Klasni neprijatelj uspeva da se ugnezdi u mnogim našim ustanovama, najviše u delu intelektualnih krugova, ponegde čak on dominira istupajući s raznim antisocijalističkim parolama.

Identifikuju se pokušaji potiskivanja Saveza komunista iz društvenih procesa i oni koji pomišljaju da će moći razbiti jugoslovensku zajednicu. Klasni neprijatelj prodire u pojedina sredstva informisanja; pojedinci zgrću pare i prisvajaju ono što radnici zarađuju...

»Ujedinjuju se, u raznim akcijama, spoljni i unutrašnji neprijatelji. Oni ne žele da mi sačuvamo našu zajednicu. Smeta im naročito Armija, i njeno jedinstvo«. ¹¹ Klasni neprijatelj atakuje na našu armiju ne jedanput i ne samo u jednoj nacionalnoj sredini. Parole su mu da armija treba da bude po republikama i pokrajinama.

Klasni neprijatelj je u stanju da se organizuje, da stvori političku partiju i podzemlje i da, oslanjajući se na spoljne neprijateljske sile, pokaže zube. Koristeći rupe u našim zakonima, razvođenost i nedovoljnu idejnu i političku svest naših organa gonjenja i pravosudnih ustanova, neprijatelj direktno udara protiv naših ustavnih odredaba i zakona.

Mi se moramo koristiti onim sredstvima kakva i zaslužuje klasni protivnik. To su revolucionarna sredstva. I nećemo se libiti nikakvih sredstava da ga uništimo, umjesto da dopustimo da se, kao što to neki vani prorokuju, opet pojavi. Da se pojavi, recimo onda kad ja odem. ¹²

Pored neprijatelja izvana, i protivnici iznutra nastoje da podriju našu čvrstinu, naš politički sistem zasnovan na socijalističkom samoupravljanju. Tu su prije svega nacionalisti, koji predstavljaju najveće zlo, zatim liberali, pa dogmatičari. I jedni i drugi i treći čekaju nekakvu krizu u Jugoslaviji da bi je iskoristili za svoju destruktivnu akciju... Zato mi moramo biti budni, odlučni, oštri i spremni za protivudare. To je prvi zadatak komandi, Saveza komunista i svih organa kako u JNA, tako i u teritorijalnoj odbrani. ¹³

U borbi protiv i unutrašnje kontrarevolucije i spoljnje intervencije za očuvanje revolucionarnih tekovina Tito nalazi rešenje pre svega u daljem razvoju i obogaćivanju tih tekovina. Osnovnu snagu za to on vidi pre svega u radničkoj klasi sa ostalim radnim slojevima, organizovanoj u razgranatim institucijama socijalističkog samoupravljanja i u njenoj avangardi — Savezu komunista Jugoslavije.

Međutim, u sedamdesetim godinama Tito veoma jasno ukazuje i na mogućnosti izbijanja unutrašnje krizne situacije u kojoj može nastupiti neophodnost da se socijalistička zajednica radi zaštite te-

¹¹ Tito, Vojna djela, VIZ Beograd, 1978. godine, knjiga V, str. 8.

¹² Tito, Vojna djela, VIZ Beograd, knjiga IV, str. 362.

¹³ Isto, str. 267. Reč druga Tita prilikom prijema visokih vojnih rukovodilaca 7. oktobra 1975. godine.

kovina revolucije, jače i neposrednije osloni i na svoje oružane snage. Kriznu situaciju stvaraju klasno neprijateljske i antisocijalističke snage u sprezi sa spoljnim agresivnim silama. One napadaju pre svega samoupravni socijalistički sistem i bratstvo i jedinstvo naroda i narodnosti i druge vrednosti i tekovine revolucije u Jugoslaviji.

Zbog toga Tito naglašava da naša Armija nema samo zadatak da brani teritorijalni integritet zemlje nego i »da brani naš socijalizam onda kada budemo vidjeli da je on u opasnosti, i da se drukčijim sredstvima ne može braniti.«¹⁴ Takvu ulogu Armiji Tito određuje zato što je ona nerazdvojni deo socijalističkog samoupravnog društva i služi njegovim ciljevima. On ističe da Armija zato mora biti jedinstvena, bez obzira na nacionalnosti koje je sačinjavaju, i jedinstvena u pogledu daljeg razvitka socijalizma. »Ne radi se samo o suzbijanju nacionalizma, što je još uvijek potrebno, i to jako potrebno. Jer, to je gadna bolest, koja kao rak, podmuklo nagriza organizam ne samo pojedinca, nego bi mogla zahvatiti i čitave organizacije i sredine. Morate biti jako budni i spriječavati da se u Armiji ništa tako ne dogodi... U njoj ne smije biti raznih politikantskih pojava i političkih skretanja.«¹⁵

Radi toga Tito ukazuje na značaj delovanja SKJ u Armiji, na idejno-političku čvrstinu i jedinstvo SKJ u oružanim snagama, na klasnu socijalističku svest i duh bratstva i jedinstva pripadnika Armije. Revolucionarna armija je u NOR bila najbolji i najefikasniji kovač bratstva i jedinstva. To je bila jedna od funkcija koju su joj KPJ i Tito, kao istinski revolucionarnoj i narodnoj vojsci, opredelili u revoluciji. U tome, u takvom njenom kontinuitetu jeste bitan elemenat snage naših oružanih snaga, na koje su se Tito i jugoslovenska zajednica mogli osloniti u odbrani integriteta, nezavisnosti i tekovina socijalističke revolucije. Ali isto tako odbrana tih najviših društvenih vrednosti naše zemlje ne leži samo na oružju Armije. Odbrana nezavisnosti i tekovina revolucije, pa i snaga naše opštenarodne odbrane zavise ponajviše od bratstva i jedinstva i narodnosti Jugoslavije, od uspešnog kontinuiteta socijalističke revolucije i revolucionarne akcije i čvrstine SKJ. U takvom Titovom pristupu nacionalnom pitanju s gledišta odbrane i zaštite očituju se duboki smisao i realnost naše političke i vojne strategije u sklopu autohtone koncepcije opštenarodne odbrane i društvene samozaštite, čiji je idejni tvorac i neimar bio drug Tito i čije vojno delo ostaje njeno trajno izвориšte.

¹⁴ Isto, knjiga IV, izdanje 1978. godine, str. 361.

¹⁵ Isto, knjiga VI, izdanje 1981. godine, str. 117.